

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2022.7.11>

CECHY REINTEGRACJI WETERANÓW WOJNY HYBRYDOWEJ: PODEJŚCIE QUADRUPLE HELIX

Tetyana Kolenichenko

kandydat nauk pedagogicznych, docent,

docent Katedry Pracy Socjalnej

Narodowego Uniwersytetu „Politechnika Czernihowska” (Czernihów, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0003-0357-7457

tanyakolenichenko@gmail.com

Adnotacja. W przepisach artykułu naukowego przeanalizowano poglądy naukowe zagranicznych i krajowych naukowców zajmujących się badaniem procesu reintegracji. Kładziemy nacisk na sensowną koncepcję „reintegracji” w celu dalszego określenia cech tego procesu i jego składników. Zastosowanie jakościowej metody badań grup fokusowych pozwoliło nam zidentyfikować indywidualne cechy psychologiczne weteranów, które warunkują proces reintegracji i wpływają na jego przebieg; potrzeby i problemy weteranów, co pozwoliło wyjaśnić główne obszary życia, w których pojawiają się problemy i nakreślić krąg potrzeb, które są niezaspokojone i wpływają na życie weterana. Zidentyfikowane indywidualne cechy psychologiczne, potrzeby i problemy weteranów stały się podstawą do stworzenia środowiska reintegracyjnego na podstawie koncepcyjnego podejścia QUADRUPLE helix. Wspomniane podejście koncepcyjne zakłada synergię wszystkich elementów środowiska reintegracyjnego (władza, społeczeństwo, biznes, uniwersytet) przez pryzmat wytwarzania innowacji w celu stworzenia środowiska reintegracyjnego, które sprzyjałoby efektywnemu procesowi reintegracji weteranów przez pryzmat zaspokajania ich potrzeb i problemów oraz z uwzględnieniem ich indywidualnych cech psychologicznych.

Słowa kluczowe: reintegracja, weteran, indywidualne cechy psychologiczne, potrzeby, problemy, podejście koncepcyjne QUADRUPLE helix, środowisko reintegracyjne.

PECULIARITIES OF REINTEGRATION OF HYBRID WAR VETERANS: THE QUADRUPLE HELIX APPROACH

Tetyana Kolenichenko

PhD, Associated Professor,

Associated Professor of Department of Social Work

Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0003-0357-7457

tanyakolenichenko@gmail.com

Abstract. In the provisions of the scientific article, an analysis of the scientific views of foreign and domestic scientists, who were engaged in the study of the reintegration process, has been carried out. We have emphasized the meaningful concept of "reintegration" in order to further define the features of this process and its components. The use of a qualitative method of focus group research allowed us to identify the individual and psychological characteristics of veterans, which determine the process of reintegration and influence its course; needs and problems of veterans, which made it possible to find out the main areas of life in which problems arise and outline the range of needs that are unsatisfied and affect the veteran's life. The identified individual psychological features, needs and problems of veterans became the basis for creating a reintegration environment based on the QUADRUPLE helix conceptual approach. The specified conceptual approach provides for the synergy of all components of the reintegration environment (government, community, business, university) through the prism of innovation production with the aim of creating a reintegration environment that would contribute to the effective process of reintegration of veterans through the prism of meeting their needs and problems, and taking into account their individual and psychological characteristics.

Key words: reintegration, veteran, individual psychological features, needs, problems, QUADRUPLE helix conceptual approach, reintegration environment.

ОСОБЛИВОСТІ РЕІНТЕГРАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ: ПІДХІД QUADRUPLE HELIX

Тетяна Коленіченко

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи*

Національного університету «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)

ORCID ID: 0000-0003-0357-7457

tanyakolenichenko@gmail.com

Анотація. У положеннях наукової статті здійснений аналіз наукових поглядів зарубіжних та вітчизняних вчених, які займалися вивченням процесу реінтеграції. Нами акцент зроблений на змістовному наповненні поняття «реінтеграція» з метою подальшого визначення особливостей даного процесу та його складових. Використання якісного методу дослідження фокус-груп дозволило нам виявити індивідуально-психологічні особливості ветеранів, які обумовлюють процес реінтеграції і впливають на його перебіг; потреби та проблеми ветеранів, що дозволило з'ясувати основні сфери життєдіяльності в яких виникають проблеми і окреслити коло потреб, які є незадоволеними і впливають на життєдіяльність ветерана. Виявлені індивідуально-психологічні особливості, потреби та проблеми ветеранів стали підґрунтям створення реінтеграційного середовища на основі концептуального підходу QUADRUPLE helix. Зазначений концептуальний підхід передбачає синергію всіх складових реінтеграційного середовища (влада, громада, бізнес, університет) через призму продукування інновацій з метою створення реінтеграційного середовища, яке б сприяло ефективному процесу реінтеграції ветеранів через призму задоволення їх потреб та проблем і з врахуванням їх індивідуально-психологічних особливостей.

Ключові слова: реінтеграція, ветеран, індивідуально-психологічні особливості, потреби, проблеми, концептуальний підхід QUADRUPLE helix, реінтеграційне середовище.

Вступ. Сучасні трансформаційні процеси, які відбуваються в Україні зумовлюють появу нових викликів, які потребують вирішення на всіх рівнях життєдіяльності особистості. Неоголошена війна з 2014 року є причиною виникнення значної кількості проблем соціального, психологічного змісту, які існують в суспільстві і знаходять своє відображення на кожному мешканцю нашої країни, а особливо на ветеранах та їх найближчому оточенні. Досить гостро постає проблема повернення ветеранів з зони бойових дій до громад та своїх родин, що і зумовлює актуальність досліджуваної теми. Саме тому важливим завданням, яке стоїть сьогодні перед суспільством є створення в громадах реінтеграційного середовища, яке буде сприяти успішному процесу реінтеграції ветеранів на індивідуальному (родина) та груповому (громада) рівнях.

Проблема реінтеграції ветеранів на сьогодні активно висвітлена в працях науковців, які працюють за кордоном. В Україні наукова спільнота наразі розробляє підходи та досліджує концепції процесу реінтеграції, виявляючи проблеми і потреби ветеранів з метою розроблення інноваційних напрямів соціальної роботи саме з цією категорією населення.

Проблема реінтеграції ветеранів активно вивчається науковцями в таких країнах як США, Ізраїль, Республіка Польща. Науковці Ахерн Дж. (Ahern J., 2015), І. Озер (Ozer E., 2015), М. Вортен (Worthen M., 2015), С. Ліпман (Lippman S., 2015), Мастерс Дж. (Masters J., 2015), Р. Муус (Moos R., 2015) досліджують фактори, які впливають на процес реінтеграції ветеранів і визначають пріоритетними такі фактори, як сім'я та група побратимів; конфліктна поведінка, яка виникає в ветеранів; стратегії відновлення соціальних зв'язків. Вивченням процесу реінтеграції ветеранів через критерій психічне здоров'я займається Р. Сміт (Smith R., 2014), Г. Тру (True G., 2014). Вчені вивчали вплив психічного здоров'я на подальшу життєдіяльність ветерана і визначили сфери життєдіяльності на які воно впливає. Дослідженням інструментів, які допомагають подолати труднощі в процесі реінтеграції займалися Н. Хоган (Hogan N., 2015), Л. Буркхарт (Burkhart L., 2015). Науковці вивчали проблему переходу від військової до цивільної ідентичності. Вітчизняні науковці, Д. Головченко (2017), В. Сметаняк (2010) досліджуючи процес реінтеграції ветеранів зазначають, що він полягає в корекції «Я-концепції» з метою розкриття нових способів саморозвитку та самовдосконалення. Вчені переконують, що процес реінтеграції пов'язаний з відновленням соціального статусу, покращенням фізіологічного стану та створенню умов для успішного процесу формування емоційної та поведінкової компетентності ветерана.

Основна частина. Мета статті полягає у виявленні особливостей процесу реінтеграції ветеранів гібридної війни на основі концептуального підходу QUADRUPLE helix. Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання наступних завдань: виявити індивідуально психологічні особливості ветеранів, які впливають на процес їх реінтеграції; виявити проблеми та потреби ветеранів, які є підґрунтям для створення реінтеграційного середовища; виявити особливості процесу реінтеграції ветеранів гібридної війни на основі концептуального підходу QUADRUPLE helix з врахуванням виділених індивідуально-психологічних особливостей, потреб та проблем ветеранів.

Методи дослідження. Під час написання статті застосовано комплекс теоретичних методів дослідження: *аналіз та узагальнення* вітчизняної та зарубіжної наукової літератури про визначення змістовного наповнення поняття «реінтеграція» з *елементами індукції і дедукції* для характеристики стану розробленості

дослідження та концептуалізації поняття «реінтеграція»; *аналіз і синтез* – для визначення вихідних положень статті; якісний метод *фокус-груп* для виявлення вихідних якісних даних з досліджуваної теми.

Результати дослідження та їх обговорення. Проблема організації процесу реінтеграції ветеранів на сьогодні є актуальною в сучасному суспільстві. Неготовність суспільства до повернення ветерана призводить до акцентуації певних рис його характеру, а саме агресивності, підвищеної тривожності, депресії, стресу тощо. Відсутність єдиного комплексного підходу в суспільстві до створення умов реінтеграції ветеранів є вагомою перешкодою до успішного процесу їх реінтеграції.

Вивчення особливостей організації процесу реінтеграції в суспільстві варто розпочинати з окреслення проблемного кола та виявлення потреб, які існують у ветеранів під час їх процесу повернення з зони бойових дій. Нами було проведено якісне дослідження з використанням методу фокус-груп для з'ясування проблем, які існують у ветеранів під час процесу їх реінтеграції; виявлення їх потреб; з'ясування індивідуально-психологічних особливостей ветеранів. В дослідженні взяло участь 23 ветерани, які були об'єднані у дві фокус-групи. Критерієм формування фокус-групи був час повернення ветерана з зони бойових дій – він не мав перевищувати три місяці.

За результати проведення *фокус-груп*, ми виявили такі індивідуально-психологічні особливості ветеранів, як підвищена тривожність; агресивність; втрата сенсу життя; песимістичне сприйняття всіх подій; недовіра до інших; незадоволеність очікувань після повернення; відсутність бажання комунікувати. Під час проведення фокус-групи ветерани виділили якості, які сприяють успішному процесу реінтеграції, це комунікабельність, ініціативність, цілеспрямованість, наполегливість, активність. До якостей, які заважають процесу реінтеграції ветерани віднесли лінощі, пасивність, невпевненість, нерішучість, упертість, самовпевненість. З виділених індивідуально-особистісних якостей ми може спостерігати, що у ветеранів в процесі реінтеграції виникає проблема з кризою ідентичності. Ветеран втрачає свою цілісність та втрачає набуті раніше соціальні ролі. Втрата ідентичності у ветерана призводить до зниження активності при вирішенні проблем, втрату сенсу життя, труднощів у спілкуванні, залежності від суспільної думки, зниження емпатійності, відсутності довірливих стосунків в колі родини, невпевненості в контролі своїм життям, підвищеної тривожності тощо.

Однією із особливостей створення реінтеграційного середовища для ветеранів є відповідність його потребам ветеранів. Саме тому, вчена Н. Ермак (2008) виділяє «об'єктивні (матеріальні потреби) і суб'єктивні потреби (духовні)». Виявляючи потреби ветеранів, ми виділили такі критерії, як можливість громади, індивідуальні потреби, потенціал найближчого оточення та індикатори – індивідуально-особистісні особливості ветерана, досвід отриманий в зоні бойових дій, наявність сімейних стосунків, професійна діяльність, бажання навчатися. Визначені нами критерії та індикатори виявлення потреб ветеранів є особливостями, які впливають на процес створення реінтеграційного середовища для ветеранів.

За результатами проведеної фокус-групи ми виділили *основні потреби ветеранів* після повернення з зони бойових дій: потреба в психологічній допомозі ветерану; потреба в психологічній допомозі родині; потреба в юридичних консультаціях та юридичному супроводу; потреба в фізичній реабілітації; потреба в оздоровленні; потреба в соціальному супроводі (оформлення документів); потреба в курсах перепідготовки для отримання нових знань і опанування нової професії; потреба у працевлаштуванні; потреба в організації заходів на рівні громади із залученням побратимів для ефективної комунікації; потреба впливати на події, які відбуваються в громаді.

До проблем, які виникають в процесі реінтеграції ветеранів ми можемо віднести: прояв депресивного стану; зловживання алкогольними напоями; відсутність постійної роботи; відсутність визнання з боку мешканців громади; проблеми в сімейних стосунках та з друзями (прояв конфліктної поведінки, непорозуміння з боку сім'ї та друзів); недостатній соціальний захист ветеранів; низький імідж ветерана у громаді. Виявлені нами проблеми під час проведення фокус-груп ми може об'єднати в такі групи: психологічні, соціальні, фізіологічні, юридичні та особистісні проблеми.

Отже, результати проведеного якісного дослідження щодо виявлення індивідуально-психологічних особливостей ветерана, його потреб та проблем переконують нас, що в суспільстві має бути створене реінтеграційне середовище, яке сприятиме задоволенню потреб ветеранів та вирішенню його проблем з врахуванням індивідуально-психологічних особливостей.

При створенні реінтеграційного середовища в суспільстві для ветеранів ми пропонуємо використовувати концептуальний підхід *Quadruple helix*. Основою для зазначеного концептуального підходу є концепція потрійної спіралі *Triple Helix*. Основою концептуальних підходів є те, що важливою їх складовою є інновації, які визначають процес, який досліджується і, який стає основою розроблення та впровадження інновацій. Концептуальний підхід *Triple Helix* в своїй основі має три складові, які провокують появу інновацій – це влада, промисловість та університети. Зміни, які відбуваються на сьогодні ставлять перед суспільством нові виклики, які і стають поштовхом до доповнення четвертою складовою концептуальний підхід *Triple Helix* – громадянське суспільство, і він отримує назву *Quadruple helix*. Отже, відповідно до концептуального підходу *Quadruple helix* при створенні реінтеграційного середовища для ветеранів основними складовими є: влада, громада, бізнес та університет. Синергія, всіх складових концептуального підходу сприятиме виробленню інновацій у сфері реінтеграційного середовища ветеранів і, як результат, відповідатиме задоволенню основних їх потреб та проблем.

Вважаємо за доречне проаналізувати четверту складову концептуального підходу Quadruple helix в площині соціальної роботи. Вчені Дж. Делман (Delman J., 2007) and С. Медсен (Madsen S., 2007) під громадянським суспільством розглядали організації, які є незалежними та некомерційними і основна мета яких полягає у фінансуванні державного і приватного секторів. Розуміння громадянського суспільства як інституційного суб'єкта, який утворює спільноту однодумців в концептуальному підході Quadruple helix є основою дослідження М. Мехта (Mehta M., 2005). Науковець Р. Явсон (Yawson R., 2009) в своїх наукових працях громадянське суспільство розглядає як «користувач інноваційних процесів і як важливий фактор розвитку інновацій для бізнесу та державного сектору». Досить цікавим є трактування громадянського суспільства як складової концептуального підходу Quadruple helix вченим Р. Арнікіл (Arnkil R., 2010), науковець стверджує, що громадянське суспільство – це громадяни, які «надають інформацію про свої потреби, що потрібно задовольнити». Вчений пропонує власну класифікацію поняття «модель»: «Модель користувача Triple Helix», «Модель живої лабораторії», «Модель лабораторії», модель Quadruple Helix.

Проаналізувавши погляди науковців щодо розуміння четвертої складової концептуального підходу Quadruple Helix – громадянське суспільство, ми дійшли висновку, що громадянське суспільство складається з користувачів, які об'єднанні спільною територією, та взаємодіють з усіма складовими підходу Quadruple Helix. Консолідація зусиль представників бізнесу, влади, громади та університету сприятиме виробленню інновацій при створенні реінтеграційного середовища для ветеранів. Акцент в громадянському суспільстві має бути на продукуванні інновацій, які будуть задовольняти потреби ветеранів з обов'язковим наявним зворотнім зв'язком від самих ветеранів.

Створення реінтеграційного середовища на основі концептуального підходу Quadruple Helix сприятиме задоволенню потреб ветеранів. Відтак, важливою складовою моделі є *влада*. Залучення державних інституцій у вирішенні проблем ветеранів сприятиме успішному їх процесу реінтеграції. На сьогодні в державних інституціях досить формалізованих підхід до вирішення проблем і задоволення потреб ветеранів, який зводиться до їх соціального захисту. Впровадження інноваційного підходу у роботі соціальних працівників в державних інституціях сприятиме ефективному вирішенню проблем ветеранів як на індивідуальному так і на груповому рівнях.

Наступною складовою реінтеграційного середовища є *бізнес*. Після повернення з зони бойових дій перед ветеранами постає питання працевлаштування. Тому, створюючи реінтеграційне середовище важливо впровадити курси професійної перепідготовки для ветеранів, які сприятимуть задоволенню їх потреби в отриманні нових знань та успішному працевлаштуванні. Залучення представників бізнесу надає можливість виявити навички, які потрібно сформувати у ветеранів, щоб вони були конкурентними на ринку праці. Залучення представників бізнесу до створення навчальних програм для ветеранів, надання консультативної допомоги при створенні бізнес-планів сприятиме формуванню нових навичок у ветеранів, які будуть конкурентними на ринку праці.

Наступною складовою концептуального підходу Quadruple Helix є *громада*. Залучення громадянського сектору до створення реінтеграційного середовища сприятиме вирішенню проблем та потреб ветеранів, які спрямовані на створенні позитивного іміджу ветерана в суспільстві та залучення ветеранів у суспільно-корисну діяльність та грантову діяльність. Останньою складовою концептуального підходу Quadruple Helix є *університет*. Університет стає платформою, де відбувається консолідація зусиль всіх складових зазначеного підходу. Створення реінтеграційного середовища на базі університетів, дозволить процес реінтеграції зробити ефективним. Оскільки реінтеграція ветерана включає в себе: організацію курсів професійної перепідготовки, проведення заходів з соціально-психологічної адаптації, заходів зі сприяння в працевлаштуванні, організацію практик на підприємствах та в бізнес-структурах. Тому, маючи потужну наукову базу, потужний науково-педагогічний склад університет стає основою для створення реінтеграційного середовища для ветеранів.

Тільки синергія всіх складових концептуального підходу Quadruple Helix сприятиме створенню ефективного реінтеграційного середовища для ветеранів, оскільки в його основу покладені потреби та проблеми ветеранів із врахуванням їх індивідуально-психологічних особливостей.

Обговорення. Створення реінтеграційного середовища для ветеранів в науковій площині розглядається як позитивний процес, проте він супроводжується стресом та викликами, які стоять перед ветераном. Після повернення з зони бойових дій у ветеранів виникають проблеми в таких сферах, як: особистісна, сімейна та професійна, що супроводжуються психологічною напругою та загостренням стресових умов, які пов'язані з поверненням у сучасний соціум. Саме тому створення реінтеграційного середовища на основі концептуального підходу Quadruple Helix сприятиме задоволенню потреб ветеранів, вирішенню їх проблем і, як результат, зняття психологічної напруги та зменшення проявів акцентуації певних рис характеру. Здійснений на теоретичному рівні аналіз поняття «реінтеграція», «концептуальний підхід Quadruple Helix» та результати отримані в під час фокус-групи стануть основою для розроблення напрямів та технологій соціальної роботи з даною категорією клієнтів. Отже, у проаналізованих нами дослідженнях відсутнє єдине розуміння реінтеграції, що призводить до дискусії в науковій площині в розумінні того, який зміст вкладається в це поняття і, які особливості ще впливають на створення реінтеграційного середовища для ветерана.

Висновки. Виявленні нами під час проведення фокус-груп індивідуально-психологічні особливості ветеранів, їх проблеми та потреби є основою для розроблення реінтеграційного середовища для ветеранів. Саме тому, використання концептуального підходу Quadruple Helix при створенні реінтеграційного середовища

є важливим, оскільки даний підхід передбачає консолідацію зусиль всіх інституційних суб'єктів реінтеграційного середовища та збалансовану їх інтеграцію.

Перспективу подальших розвідок вбачаємо у розробленні інноваційних напрямів соціальної роботи з ветеранами гібридної війни в умовах створеного реінтеграційного середовища.

Список використаних джерел:

1. Ahern J, Worthen M, Masters J, Lippman SA, Ozer EJ, Moos R. The challenges of Afghanistan and Iraq veterans' transition from military to civilian life and approaches to reconnection. *PloS ONE*. 2015;10(7):e0128599. URL: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0128599>
2. Arnkil R., Järvensivu A., Koski P. and Piirainen T. Exploring Quadruple Helix. *Outlining user-oriented innovation models. Final Report on Quadruple Helix Research for the CLIQ project, under the Interreg IVC Programme*. 2010. 132 p. URL: https://www.researchgate.net/profile/Robert-Arnkil/publication/265065297_Exploring_the_Quadruple_Helix/links/540453540cf2c48563b07829/Exploring-the-Quadruple-Helix.pdf
3. Burkhart L, Hogan N. Being a female veteran: a grounded theory of coping with transitions. *Soc Work Ment Health*. 2015;13(2):108-127. URL: <https://doi.org/10.1080/15332985.2013.870102>
4. Delman J. and Madsen S. T. Nordic "Triple Helix" Collaboration in Knowledge, Innovation and Business in China and India: a Preliminary Study, Kbh. : NIAS Press, 2007. 45 p.
5. Mehta M. Regulating biotechnology and nanotechnology in Canada: a post-normal science approach for inclusion of the fourth helix, In Z. Baber and H. Klondker (Eds.). *Economics. International journal of contemporary sociology* Albany: State University of New York Press. 2005. P. 43–58.
6. Smith RT, True G. Warring identities: identity conflict and the mental distress of American veterans of the wars in Iraq and Afghanistan. *Soc Ment Health*. 2014;4(2):147-161. URL: <https://doi.org/10.1177/2156869313512212>
7. Yawson R. M. The Ecological System of Innovation: A New Architectural Framework for a Functional Evidence-Based Platform for Science and Innovation Policy. *The Future of Innovation Proceedings of the XX ISPIM – 2009*. Conference, Vienna, Austria, June 21–24, 2009. DOI:10.13140/2.1.1957.1527
8. Головченко Д.І. Соціально-психологічні передумови реінтеграції внутрішньо переміщених осіб в соціум. *Матеріали IV Всеукраїнської наукової конференції. «Актуальні проблеми психології малих груп»*. Київ, 18–19 травня 2017 р. [Електронний ресурс]. URL: <http://gorn.kiev.ua/group/statia03.html>
9. Ермак Н.А. Педагогическая поддержка качества жизни людей пожилого возраста в геронтообразовании. *Современные проблемы воспитания: методология, теория, практика*. 2008. С. 31–34. [Электронный ресурс]. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/pedagogicheskaya-podderzhka-kachestva-zhizni-lyudey-pozhilogo-vozrasta-v-gerontobrazovanii/viewer>
10. Сметаняк В., Вовчук І. Реадаптація учасників бойових дій тренінговими засобами. *Scientific Collection «InterConf», (90): with the Proceedings of the 4th International Scientific and Practical Conference «Current Issues and Prospects for the Development of Scientific Research»* (December 7-8, 2021). at Orléans, France. № 90. 2021. P. 210-221. DOI: <https://doi.org/10.51582/interconf.7-8.12.2021> [Електронний ресурс]. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/interconf/issue/view/7-8.12.2021>

References:

1. Ozer EJ, Moos R. (2015) *The challenges of Afghanistan and Iraq veterans' transition from military to civilian life and approaches to reconnection*. PloS ONE. URL: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0128599>
2. Arnkil R., Järvensivu A., Koski P. and Piirainen T. (2010) *Exploring Quadruple Helix. Outlining user-oriented innovation models. Final Report on Quadruple Helix Research for the CLIQ project, under the Interreg IVC Programme*. URL: https://www.researchgate.net/profile/Robert-Arnkil/publication/265065297_Exploring_the_Quadruple_Helix/links/540453540cf2c48563b07829/Exploring-the-Quadruple-Helix.pdf
3. Burkhart L, Hogan N. (2015) *Being a female veteran: a grounded theory of coping with transitions*. *Soc Work Ment Health*. URL: <https://doi.org/10.1080/15332985.2013.870102>
4. Delman, J., & Madsen, S. T. (2007). Nordic "Triple Helix" Collaboration in Knowledge, Innovation and Business in China and India: a Preliminary Study. NIAS Press.
5. Mehta M. (2005) *Regulating biotechnology and nanotechnology in Canada: a post-normal science approach for inclusion of the fourth helix*, In Z. Baber and H. Klondker (Eds.). *Economics. International journal of contemporary sociology* Albany: State University of New York Press.
6. Smith RT, True G. (2014) *Warring identities: identity conflict and the mental distress of American veterans of the wars in Iraq and Afghanistan*. *Soc Ment Health*. URL: <https://doi.org/10.1177/2156869313512212>
7. Yawson R. M. (2009) *The Ecological System of Innovation: A New Architectural Framework for a Functional Evidence-Based Platform for Science and Innovation Policy*. *The Future of Innovation Proceedings of the XX ISPIM*. Conference, Vienna, Austria. DOI: 10.13140/2.1.1957.1527
8. Holovchenko D.I. (2017) *Sotsialno-psykholohichni peredumovy reintehratsii vnutrishno peremishchenykh osib v sotsium [Socio-psychological prerequisites for the reintegration of internally displaced persons into society]*. *Materialy IV Vseukrainskoi naukovoï konferentsii. «Aktualni problemy psykholohii malykh hrup»*. [Elektronnyi resurs]. URL: <http://gorn.kiev.ua/group/statia03.html> [in Ukrainian].
9. Ermak N.A. (2008) *Pedahohycheskaia podderzhka kachestva zhyzny liudei pozhyloho vozrasta v herontobrazovanii [Pedagogical support for the quality of life of the elderly in geriatric education]*. *Sovremennye problemy vospytaniya:*

- metodolohyia, teoriya, praktyka. S. 31–34. [Электронный ресурс]. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/pedagogicheskaya-podderzhka-kachestva-zhizni-lyudey-pozhilogo-vozrasta-v-gerontoobrazovanii/viewer> [in Russian].
10. Smetaniak V., Vovchuk I. (2021) Readaptatsiia uchasnykiv boiovykh dii treninhovymy zasobamy [Readaptation of combatants with training means]. *Scientific Collection «InterConf», (90): with the Proceedings of the 4th International Scientific and Practical Conference «Current Issues and Prospects for the Development of Scientific Research»* (December 7–8, 2021). at Orléans, France. № 90. R. 210–221. DOI: <https://doi.org/10.51582/interconf.7-8.12.2021> [Elektronnyi resurs]. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/interconf/issue/view/7-8.12.2021> [in Ukrainian]